

76917263-1	14/04/2021	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 8	1/2	26.33x36.33
אקדמון הוצאה לאו - 25910					

עורך היילברונר

האם "מיין קמפף" של היטלר הוא עדיין ספר מסוכן

"מיין קמפף" נחשב לאחד הספרים המשפיעים של המאה העשרים, אם נרצה או לא נרצה, אם כי באופן פרדוקסלי לא רבים קראו אותו ורק מעטים צלחו אותו במלואו כדי לגלות, לדוגמה, שאין בו שום רמזים מקדימים לשואה. האם לא הגיע הזמן לתרגם אותו במלואו לעברית?

לפני שנה מלאו מאה שנה להקמתה הרשמית של המפלגה הנאצית בגרמניה. אדולף היטלר עדיין לא עמד בראשה אך היה אחד ממנהיגיה הכול־סיים. צריך היה לחכות עוד ארבע שנים כדי להתוודע אל מחשבותיו ותוכניותיו, שאותן ריכו בספרו "מיין קמפף" (בגרמנית: "מלחמתי"). שמו המקורי של הספר היה "מלחמתי: ארבע שנות מאבק נגד שקרים, טיפשות ופחדנות". האם בשל הזמן להתבוננות ולהערכה מחזור־שת של הספר?

לאמיתו של דבר "מיין קמפף" נחשב אחד הספרים המשפיעים ביותר במאה ה-20. בארצות רבות ובישראל הוא נחשב למסוכן, אך במקומות אחרים דווקא זכה לה־ערכה. למרות שכבר בשנות ה-30 תורגם לשפות רבות, הרי בעברית הספר המלא לא יצא לאור מעולם ונחשב לספר "נגוע", כתב־שטנה רווי שפת ביבים שנכתב על־ידי פוליטיקאי צעיר ואמן מתוסכל, אם כי שורה של מחקרים שהתפרסמו בשנים האחרונות מציגים נקודת מבט חדשה ומפוכחת עליו שאינה קשורה להשקפת עולם ניאור־נאצית או ימנית־קיצונית.

הופעת המהדורה המדעית של הספר בגרמניה ב-2015 חוללה סערה, בעיקר כאשר החוקרים, שחלקם נטלו חלק בהוצאה, ניסו להצדיק את הפרסום על־ידי קריאה להיסטוריוצייה של הספר. מהדורה זו היא חלק מ"גל היטלר הצעיר" שפוקד בעשור האחרון את עולם המחקר, בעיקר הגרמני: ביוגרפיות חדשות ומאמרים הבוחנים מחדש את דרכו של היטלר הצעיר בעת מלחמת העולם הראשונה ועד צאתו מכלא לנרסברג בסוף 1924.

"מיין קמפף" ידוע לשמצה כספר ארוך, מסורבל וקשה לקריאה. פרט למתרגמים, לעורכי המהדורות המדעיות ולחוקרים אקדמיים, כולל עורכי המהדו־רה העברית המקוצרת שפורסמה לפני שנים רבות ("פרקים מתוך מאבק", עורכים: משה צימרמן ועודד היילברונר, הוצאת אקדמון), מעטים קראו את הספר כולו, או אף את רובו. היטלר עצמו ציין בהקדמה שהספר אינו פונה לקהל הרחב אלא לנאמני המפל־גה הנאצית, ושרוב האנשים הם עצלנים וקצרי־רוח שאינם טורחים לקרוא ספרים אלא אם אלה תואמים את ציפיותיהם. גם ברייך השלישי רובם המכריע של הגרמנים לא קראו את הספר. האמירה "הרי כבר במיין קמפף טען היטלר ש..." נפוצה בגרמניה, ובזמן המל־חמה גם אצל אויבותיה, אך כאמור מעטים מהם טרחו לקרוא את הספר כולו. גם בניאור־נאצים צעירים כיום יש לחשוך שקריאתם סלקטיבית ביותר.

הכרך הראשון של "מיין קמפף" הופיע בקיץ 1925, בתקופה סוערת במיוחד: בשנותיה הראשונות נמצאה רפובליקת ויימר במצוקה ונראה היה שהיא עומדת לה־תמוטט. אחד מהגופים הימניים־הקיצוניים הזעירים ששטטם את הרפובליקה היה "מפלגת הפועלים הגרמנית הנציונל־סוציאליסטית" בראשות היטלר, שפעילותה התמקדה במדינת בוואריה. לאחר ניסיון הפוטש הכושל של המפלגה בנובמבר 1923 ריצה היטלר כשמונה חודשי מאסר בכלא לנרסברג בבוואריה. נראה שידע שלאחר שח־דורו ייאסר עליו לנאום לפני קהל, רכז שהיה מקור כוחו עד אז. הכתיבה הפוליטית נועדה לשמש תחליף. נראה גם ש"המנחה" שנגזרה עליו מהפוליטיקה איפשרה לו לעבד מחדש רעיונות שראשיתם עוד קודם לפוטש לכלל השק־פת עולם מוצקה יחסית, שבה דגל עד התאבדותו ב-1945. בתקופה זו בנה אסטרטגיה חדשה לפיקום המפלגה, מעמדו בתוכה והדרך שבה תפיל את הרפובליקה. אטיאט החל לדאות את עצמו כמנהיג ("פיהרר") עתידי של גר־מניה. הוא תיכנן שהמפלגה תשתלב במערכות הבחירות השונות בגרמניה, שיביאו למינויו לראשות הממשלה. הוא הבין את השגיאה שעשה בפוטש כשיצא כנגד הצ־בא הגרמני, ומעתה שאף לשתף עמו פעולה. לבסוף בחר היטלר לבדל את מפלגתו המצומקת משאר הימין הקיצוני, להימנע משיתוף פעולה עם קבוצות אחרות ולהרגיש את מאפייניה הייחודיים.

בנוסף לשאלות הפוליטיות והמדיניות נועד הכרך הראשון של הספר לסייע בכינון המיתוס סביב דמו־תו של מחברו. החלקים האוטוביוגרפים בכרך נבנו כך שיציגו את היטלר כאידיאלוג, פוליטיקאי ואמן מבטן ולירדה: סיפור חיים טרגי בווינה ובמינכן, גבורתו בימי המלחמה וכניסתו כחבר מן השורה ל"מפלגת הפועלים הגרמנית". כל אלו נועדו, בין היתר, להציגו כאיש פשוט אך אינטליגנטי, גיבור מלחמה שנקלע שלא מר־צונו לחיים הפוליטיים וכל רצונו להציל את גרמניה מידי היהודים והקומוניסטים.

הכרך הראשון של "מיין קמפף" נכתב טלאים־טלאים. את חלקו הכתיב היטלר ככלא למזכירו רודולף הס ולמ־קורבים אחרים. חלקים אחרים כוללים נאומים ומאמרים

ארוכים שנכתבו עוד לפני הפוטש,בעיקר בשופר המפלגה "המשקיף העממי". החוקר תומס ובר טוען כי חלקים אחר־דים נכתבו ב-1923 על־ידי עיתונאי שמרני־רדיקלי בשם ויקטור פון קרבר (Koerber), שכתב מפי היטלר או ניסח בכתב דעיונות שהיטלר מסר לו בעל־פה.

הכרך הראשון יצא כאמור לאור בקיץ 1925, כשה־מפלגה הנאצית המתחדשת נמצאה בשפל כוחה ולא זכתה לתשומת לב רבה בגרמניה. מחירו היה 12 מרק, סכום כסף נכבד באותם ימים, עת ככר לחם שחור עלתה מרק ושלוישים. הוא היה הצלחה מסחררת ונ־מכר בעשרת אלפים עותקים מיד עם צאתו. החיפזון להוציא את הספר עשוי להסביר את העריכה החפז־זה (יש שיגידו חוסר עריכה), העדר קו מנחה לאורך הספר, הסתירות הרבות והניסוחים המסורבלים המק־שים על הקריאה בו. הסגנון הרפטיטיבי המאפיין פר־קים מסוימים בספר נראה כניסיון של היטלר להחיל את עקרונות התעמולה המדוברת על המלה הכתובה. בתעמולה מדוברת, טען היטלר, יש לחזור ולהרגיש מלות ומשפטי מפתח פעם אחר פעם.

שנה וחצי אחר כך יצא הכרך השני שנכשל מסח־רית. הוא נכתב במהלך 1925 במעונו בעיירה ברכטס־גאדן בבוואריה. בניגוד לכרך הראשון, שהציג כאמור סיפור חיים (ברוי־למחצה), הכרך השני הציג תפישת עולם פוליטית: הכרך כולל עשרות נאומים שנשא היטלר עד כניסתו לכלא ושפורסמו בחוברות תעמולה ובו הוא גם מפתח רעיונות שזרק לאוויר בכרך הראשון, רבים מהם בתחום מדיניות החוץ. הכרך השני קוה־נטי יותר מהראשון והשפעתו של דיטריך אקרט (Eckart), המנטור של היטלר שמת ב-1923 ושהיטלר הקדיש לו את הספר, ניכרת ברבים מפרקיו.

באותה שנה נמצאה עדיין מנהיגותו של היטלר בסכנה וגם חזונו המדיני־חברתי הפולקיסטי־גועני לא היה מקו־בל על כל חברי המפלגה ותומכיה. זאת ועוד: מעמדה של הרפובליקה הגרמנית התייצב, הכרית עם ברית המועצות (הסכם רפלאו) החזיקה מעמד, וארה"ב התגלתה כירידתה הקרובה של הרפובליקה. בחירתו של הינדנברג לנשיא הגבירה את כוחו של הימין השמרני ועל הימין הקיצוני היה להמציא את עצמו מחדש. שני כרכי "מיין קמפף" היו אמורים, אם כן, לבסס שוב את מנהיגותו של היטלר, הפעם כפיהרר בעל חזון, כלומר מנהיג בחסד עליון שאינו כפוף לאף סמכות, ולהציג בפני הימין הגרמני הפולקיסטי את האמת: בסיסה הגזעי והחברתי הרעוע של הרפובליקה לא יאפשר לה להתקיים לאורך זמן.

האם אכן לפנינו ספר מסוכן? מחקרו של ארמין מולר (Mohler) "המהפכה השמרנית בגרמניה" מראה שהספר היה בשעתו חלק מגל אוטוביוגרפיות וחיבר־רים פוליטיים של פעילי כל המחנות בגרמניה. הימין הקיצוני הגרמני פירסם עשרות ספרים שמסבירים את דרכה של גרמניה לתבוסה, את הניתן לתיקון ואת הדרך לגאולה, לא פעם בשפה בוטה, פוגעת והרס־נית. כך לדוגמה ספריהם של נאצים ותיקים כאלפ־רד רוזנברג ("אי־מוסריות בתלמוד"), ארתור דינטר (Dinter, "חטאי הזמן הזה"), או ארנסט רוונטלוב (Reventlow, "למען הנוצרים, אלו שאינם נוצרים והאנטי־נוצרים").

זאת ועוד: קריאה נכונה של הספר יכולה לתת לנו תמונה בהירה ועניינית של השקפת עולמו של היטלר. כמה חלקים בספר מציגים בצורה עניינית ובהירה פרש־נות ימנית־קיצונית של ההתרחשויות ההיסטוריות: המל־חמה, התבוסה והקמת הרפובליקה. הוא מנמק היטב (אם כי בלשון בוטה) את התנגדותו לרדישה הפופולרית בשנות העשרים לחזור לגבולות גרמניה ערב המלחמה על־סמך זכות ההגדרה העצמית לכל העמים בגבולותיהם ההיסטו־ריים. היום ברור שבין הסיבות המרכזיות לפרוץ המלחמה היו הפיצול הלאומי האירופי והעובדה שבאזורים שונים היו קבוצות לאומיות שונות מעודכבות אלו באלו. כאח־רים בימין הגרמני הבטיח היטלר לתקן "עוול" היסטורי זה. גם התנגדותו לקולוניאליזם הגרמני באפריקה מנומקת בטענות המוכרות כיום להיסטוריונים רבים שמצדיקים בעקיפין את גישתו.

כקודא כפייתי של ספרות פוליטית והיסטורית הכיר היטלר היטב, בין היתר, את כתביהם של מרקס, ויקטור ארלר, לנין וגוסטב לה־בון, וכמובן את כתביהם של האנטישמים־הגזעניים הידועים כרוזן גוכינו, הוס־טון צ'מברלין, הנס גונתר ורכים אחרים. העניין הרב שלו בגיוס המוניים והשתלטות על הרחוב הושפע הן מראש עיריית וינה קרל לוגר (Lueger), שאותו הע־ריץ בימיו בווינה, והן מהשמאל הקומוניסטי שעמו כנראה ניהל רומן קצר במינכן, בחורשים שלאחר המ־לחמה. הפרקים "תעמולה וארגון" או "משמעות המלה

20.86x32.28	2/2	עמוד 8	הארץ - חרבות וספרות	14/04/2021	76917262-0
אקדמון הוצאה לאו - 25910					

"מיין קמפף" בחנות ספרים באיטליה צילום: dpa Picture-Alliance/AFP

בות מאפיינות את המחבר כאדם.

במהלך שנות הרייך השלישי יצא הספר בגרמניה במספר רב של מהדורות, למעלה מאלף. הקושי לאמור את מספרן נובע מהנתונים הסותרים שפרסמה הוצאת אהר (Eher), ההוצאה הרשמית של המפלגה הנאצית בראשות "דיידו" של היטלר מקס אמן (Aman). אלה נועדו להעשיר שיר הן את אמן והן את היטלר. המהדורה האחרונה יצאה בדצמבר 1944, עת היה ברור כי סופו של המשטר הנאצי קרב. עד אז נמכרו ברייך השלישי למעלה מ-12 מיליון העותקים.

עם נפילת הרייך השלישי נאסרה הפצת הספר בגרמניה, ראשית על-ידי כוחות הכיבוש השונים ומ-1949, ככל שמדובר על שוק הספרים הפרטי, אף על-ידי ממשלות מזרח גרמניה ומערבה, אך ספרי ריות ציבוריות ואקדמיות רכשו את הספר ללא הגבלה. מחוץ לגרמניה ואוסטריה יכול כל אחד לקנות אותו. בסקנדינביה ובבריטניה זכה הספר לעדנה בשנות השבעים, ייתכן שבשל התחזקות הימין הקיצוני והפאשיסטי. כדאי לזכור את אהדתו קצרת הימים של דייוויד בואי לספר ולהיטלר באמצע שנות השבעים. כיום אפשר למצוא את הספר בחנויות ספרים, ספרי ריות, מוסדות אקדמיים, באתרי אינטרנט ובקבוצות דיון בחבכי העולם.

החל מ-2016, למעלה משבעים שנה לאחר שנאסר לפרסום בגרמניה, שוב אפשר למצוא את הספר בחנויות הספרים. מהדורה חדשה, ביקורתית-מדעית ומבוארת של "מיין קמפף" פורסמה על-ידי "המכון להיסטוריה בת-זמננו" במינכן וכוללת כאלף עמודים של הספר המקורי ועוד כאלף עמודי ביאורים ופרשנויות של חוקרי המכון.

הוצאת המהדורה הגרמנית החדשה לוותה במאבקים פוליטיים ומוסריים. היא היתה פרויקט משותף של "המכון להיסטוריה בת-זמננו" וממשלת המדינה המחוזית בוואריה, ושוכיות היוצרים על הספר הוענף קול על-ידי שלטונות הכיבוש האמריקאיים ששלטו באזור בתום המלחמה. אך לפני מספר שנים הפסיקה ממשלת בוואריה את תמיכתה בפרויקט מסיבות "מורסיות", לטענתה, והמכון המשיך בעבודתו במימון עצמי ובעזרת תמיכות מגופים אקדמיים שונים בגרמניה. האם לא הגיע הזמן ללכת בעקבות גרמניה ולתרגם לעברית את "מיין קמפף" במלואו וכך לאפשר את הקריאה בו? לא קריאה סלחנית או מבינה, אלא קריאה הרואה בספר טקסט היסטורי.

המדוברת נקראים כאילו נכתבו על-ידי לנין ולהיטלר ("פסיכולוגיה של ההמון"). שיקום המפלגה הנאצית לאחר הפוטש הכושל מוצג אף הוא כתוכנית פעולה מסודרת ובהירה בעלת שני עקרונות בסיסיים: גיוס תומכים ונאמנים באמצעות עצרות תעמולה פוליטיות ושליטה ביחסים בין מנהיגי המפלגה ל"בניינים", למשל המידע הפוליטי שיופק לתומכים כדי לעורר את נאמנותם להנהגה.

ולנושא היהודי. צורך ההיסטוריון אינן קרשו הטוען כי "איננו יודעים לבטח מדוע ואף לא מתי נעשה היטלר אנטישמי מטורף וכפייתי". ב"מיין קמפף" עצמו קשה למצוא את מקורותיה של השואה או סימנים שיעידו עליה. היטלר וראשי מפלגתו נהגו אמנם לטעון שהרע-לת "שניים-עשר או חמישה-עשר אלף עברים" בגז בזמן המלחמה היתה מצילה את חייהם של מיליון גרמנים, התבטאות שפורשה בצורות שונות. פרק 11 המפורסם בכרך הראשון "עם וגזע" נקרא לעתים בחלחלה עקב התיאורים הקשים של היהודים, שצוטטו מאוחר יותר על-ידי יוזף גבלס ועיתון ה-SS "הקורפוס השחור", אך התבטאויות כאלה היו מקובלות בקרב שדרות מסוימות בציבור הגרמני והאירופי באותה תקופה ואינן ייחודיות להיטלר.

כאמור, עד 1930, ובמידה רבה עד 1933, לא זכה הספר לאהדה רבה, אך מספר הקוראים הלך וגדל ככל שהמפלגה הגבירה את כוחה האלקטורלי, ועד 1933 נמכרו מן המהדורה העממית שלו כרבע מיליון עותקים. היו שאמרו בפירוש שהספר אינו קריא, והיטלר אף הכניס בו כמה שינויים כדי להקל על הקוראים. במהדורה של 1932, ערב עלייתו לשלטון, כשגברה ההתעניינות במפלגה הנאצית בעולם, הוא העמיק את הפרקים העוסקים במדיניות חוץ ובעיקר הדגיש את קריאתו לכרית עם בריטניה. התמונה כמוכח השתנתה עם הקמת הרייך השלישי: ב-1933 יצא הספר לראשונה במהדורה אנגלית מקוצרת, מלווה בהקדמה אוהדת שתארה את היטלר "כאדם יוצא מן הכלל, שהגותו ואמונתו הנלהבים יצרו מעצמה ושינו את פני ההיסטוריה". מהדורה אמריקאית שיצאה ב-1938, לפני ליל הבדולח, נקטה גישה פשרנית: העורכים טרחו להדגיש את התנגדותם לדעיונות האלימים המוצגים בספר, בעיקר לתורת הגזע, אך תיארו את היטלר כ"פוליטיקאי שמגיל צעיר בקש לעלות את האומה הגרמנית המובסת על דרך המלך". הם הדגישו את "האופי הרגשי" של הספר וטענו שהחזרות המרובות

אדולף היטלר, 1923 צילום: Farabola / Leemage / AFP

שני כרכי "מיין קמפף" היו אמורים לבסס שוב את מנהיגותו של היטלר, הפעם כפיהרר בעל חזון, כלומר מנהיג בחדר עליון שאינו כפוף לאף סמכות, ולהציג בפני הימין הגרמני הפולקיסטי את האמת: בסיסה הגזעית והחברתית הרעוע של הרפובליקה לא יאפשר לה להתקיים לאורך זמן